

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЛАТИНСЬКОМОВНИХ ПАРЕМІЙ ІЗ КОМПОНЕНТОМ- ФІТОНІМОМ

Здійснено лінгвокультурологічний аналіз латинськомовних паремій із компонентом-фітонімом. Продемонстровано, що вони є фрагментом картини світу античних народів, а також інших пращурів сучасних європейців, належать до різних історичних епох, у них віддзеркалено різні соціальні та географічні умови існування, зафіксовано типові життєві ситуації і досвід багатьох поколінь, який може бути реактуалізований і у ХХІ столітті. Як лінгвістичні одиниці паремії можуть вступати у системні відношення, синонімічні зокрема. Переважна більшість проаналізованих паремій вирізняється дидактичним (повчальним) змістом. Підтверджено, що, будучи лінгвокультурними одиницями, паремії із компонентом-фітонімом, як і інші прошарки пареміологічного фонду, вирізняються алегоричністю, метафоричністю, відносною лаконічністю, експресивністю, узагальненістю смислів, які транслюються, естимативністю, аксіологічністю, канонізованістю, фонетичного й лексикограматичного оформлення, відтворюваністю, ситуативністю.

Ключові слова: латинськомовні паремії, фітоніми, лінгвокультурні одиниці, концептосфера "флора", мікроконцепти "дерево", "плід", "квітка".

The article presents the linguocultural analysis of Latin paroemias with the phytonymic component, which has been demonstrated that they constitute a fragment of the worldview of ancient peoples, as well as other ancestors of contemporary Europeans, belonging to different historical epochs. They reflect various social and geographical conditions of existence, capturing typical life situations and experience of many generations, which can be reactualized in the 21st century. As linguistic units, paroemias can enter into systematic relations, including synonymy. The majority of analyzed paroemias are characterized by didactic (instructive) content. It has been confirmed that, as linguocultural units, paroemias with the phytonymic component, like other layers of the paroemiological fund, stand out for their allegorical nature, metaphorical richness, relative conciseness, expressiveness, generalization of conveyed meanings, estimative character, axiological nature, canonization, phonetic and lexicalgrammatical structure, reproducibility and situational specificity.

Key words: Latin paroemias, phytonyms, linguocultural units, conceptual sphere "flora", microconcepts "tree", "fruit", "flower".

Вступ. Докорінна зміна базисної науково-лінгвістичної та гуманітарної парадигми, що відбулася на межі тисячоліть і за якої попередня панівна системно-структурна парадигма поступилася місцем парадигмі антропоцентричній, що повернула людині статус "міри всіх речей" і поставила її у центр Світобудови та призвела до появи й розквіту такої нової міждисциплінарної галузі як лінгвокультурологія, представники якої у своїх

розвідках зазвичай зосереджують увагу на національно-мовних картинах світу [1, с. 98].

Особливу пізнавальну цінність у дослідженні мовних картин світу становлять паремії, що є "концентрацією усталених форм розумової діяльності етносу [5, с. 34]". Ми суголосі з дослідниками, які розглядають паремії *sensu largo* й відносять до цього класу прислів'я, приказки, афоризми, примовки, «ділові» вислови, повір'я, прикмети, замовляння, нісенітниці, казкові формули тощо [3]. Подібно до казок, байок, легенд тощо паремії є цілісними словесними творами, витворами, із закінченим самостійним значенням, які, утім, можуть функціонувати лише як елементи тексту або дискурсу [6]. При цьому паремійні фонди цікаві не лише як результат акумулювання та систематизації соціокультурного досвіду, а й соціальної адаптації найрізноманітніших виявів конвенційних норм культурного регулювання, що виявляються на ментальному рівні: панівної моралі, цінностей та оцінних критеріїв, норм етикету, звичаїв, обрядів, побутової

ерудиції в соціально-гуманітарних і природничо-наукових знаннях [5, с. 34]". Погоджуючись у цілому з думкою, що латинськомовні паремії як найдавніші, письмово зафіксовані в Європі й такі, що створювалися упродовж тривалого періоду, починаючи від кількох століть до нашої ери і закінчуючи кількома століттями нашої ери, несуть надзвичайно цінну інформацію про життя стародавніх греків і римлян [7, с. 5], вважаємо за потрібне наголосити, що іноді дуже важко визначити період виникнення тієї чи іншої паремії, позаяк латинська мова продовжила своє існування як мова науки, культури, мистецтва, релігії протягом багатьох століть після падіння Західної Римської імперії, тому в історичному контексті латинськомовні паремії є багатошаровими й такими, що відображають реалії та світосприйняття не лише стародавніх греків і римлян, а й пращурів сучасних європейців. Як підкреслює Р. Срунар, генезис латинських прислів'їв Середньовіччя також залежить від категорії часу та місця. Сьогодні ми знаходимо латинські прислів'я найбільш часто в середньовічних кодексах, що розташовуються в алфавітному порядку, проте вони суттєво відрізняються один від одного за місцем і часом свого походження [9]. Деякі з них є кульмінацією маловідомої традиції, яка сягає корінням у далеку історію, інші були створені обставинами, які можуть бути реконструйовані в часі та місці. Одні викристалізувалися протягом тривалого періоду, інші народилися раптово, завдяки унікальному творчому акту поета чи письменника. Одні відображують кставлення і культура життя тих епох, які давно зникли, інші продовжують живі традиції, притаманні і для нашої епохи *ibid.*

Виклад основного матеріалу. Результати дослідження латинськомовних паремій із компонентом-фітонімом, вибраних із джерельної бази [2; 4; 7], засвідчили, що в межах концептосфери "флора" виокремлюються мікроконцептосфери "дерево", "квітка", "трава" "овоч", "фрукт", "злакова культура". Найпоширенішою є мікроконцептосфера "дерево", рідше

трапляються концепти, пов'язані з будовою дерева, – "корінь", "стовбур". Наприклад: *Annosa arbor non transplantatur* – Старе дерево не пересаджують (тобто, людина похилого віку не змінюється). *Arbor e fructu cognoscitur* – Дерево пізнають з плоду. *Arbor ut ex fructu, sic nequem noscitur actu* – Як дерево пізнають із плоду, так дармоїда – по труду. *De radice pia procedit nobile gramen* – З хорошого кореня виростає чудова рослина. *Doctrinae est fructus dulces, radices amarae* – Плоди науки солодкі, корені – гіркі. *Est arbuscula, non truncus curvandus in unctum* – Потрібно гнути деревце, а не стовбур. *Fructus cape cum pane, si vis vivere sane* – Овочі і хліб споживай – здоров'я наживай. *Non ex quobis ligno fit Mercurius* – Не з кожного дерева виходить статуя Меркурія.

Аналіз паремій їх компонентом-фітонімом дає змогу стверджувати, що найпоширенішим концептом мікроконцептосфери "фрукт" є концепт "яблуко". При цьому у пареміях зафіксовано дві латинські синонімічні назви концепту "яблуко" – "malum, i n" і "pomum, i n". Щодо назви "pomum, i n", то словнику Й. Дворецького дається такий переклад – "плід (переважно деревний: яблуко, вишня, фінік, горіх тощо)" [2], але традиційно в українських джерелах дається переклад саме "яблуко". *Ab ovo usque ad mala*

– *Від яйця до яблук*. Широко відомий вислів, в якому відображено гастрономічні звички стародавніх римлян, в яких обід починався з яєць і закінчувався фруктами. *A radice sapit (a stirpe saporatur) pomum, quocumque rotatur* – Яблуко зберігає смак коріння (стовбура), куди б воно не покотилось. *Non procul a proprio stipite poma cadunt* – Яблука падають недалеко від власного стовбура. *Pomum compunctum cito corrumpit sibi iunctum* – Погане яблуко швидко псує сусіднє яблуко. *Radix saepe mala producit pessima mala* – Від поганого коріння – погані яблука. *Arbor mala, mala mala* – Погана яблуня – погані яблука. *Від злого коріння таке ж насіння. Яке коріння, таке й насіння.*

Найпоширенішим концептом мікроконцептосфери "квітка" є концепт "троянда", що цілком закономірно, адже троянда – найулюбленіша квітка багатьох народів [8]: *Urticae proxima saepe rosa est* – Троянда часто найближча до кропиви. *Etiam inter vepres rosae nascuntur* – Навіть серед терну виростають троянди. *Vivere in aeterna rosa, syn. in rosa iacere* – Жити серед вічної насолоди. *Sub rosa dicta tacenda* – Сказане під трояндою не підлягає розголошенню. Більш відомий короткий варіант цього вислову – sub rosa. Зазвичай походження цього фразеологізму пов'язують із трояндою, яка була емблемою єгипетського бога Гора, і якого стародавні греки вшановували як бога мовчання і таємниці. У грецькій міфології богиня Афродіта дала своєму синові Еросу троянду, яку той передав Гарпократу, аби він не розголошував таємниці своєї матері, а також інших богів. Традиційно Гарпократ зображували юнаком, який тримає палець біля губ. Стародавні римляни перейняли традицію греків зображувати троянду як символ мовчання,

таємності, конфіденційності. Для цього зазвичай троянду малювали на стелях, щоб нагадати, що сказане і чує під час банкетів (*sub vino*) повинно зберігатися в таємниці. У Середньовіччі підвішена на стелю троянда також нагадувала присутнім про те, що збори є таємними. Так, у залі, де проходили збори єпископів католицької церкви, зі стелі звисала троянда, яка означала, що дебати, які проводять «*sub rosa*», повинні залишатися конфіденційними. Відтак і в ці часи вираз означав «під печаткою мовчання», «у великій таємниці». Троянди також були вигравійовані на сповідальнях і вирізані в банкетних залах, щоб нагадати про важливість нерозголошення секретів, чутих у цих місцях [10].

Висновки. Лінгвокультурознавчий аналіз латинськомовних паремій із компонентом-фітонімом засвідчив, що вони є фрагментом картини світу античних народів, а також інших пращурів сучасних європейців, належать до різних історичних епох, у них віддзеркалено різні соціальні та географічні умови існування, зафіксовано типові життєві ситуації і досвід багатьох поколінь, який може бути реактуалізований і у XXI столітті. Як лінгвістичні одиниці досліджувані паремії можуть вступати у системні відношення, синонімічні зокрема. Переважна більшість праналізованих паремій вирізняється дидактичним (повчальним) змістом. Як лінгвокультурним одиницям пареміям із компонентом-фітонімом, як і іншим прошкам пареміологічного фонду, притаманні алегоричність, метафоричність, відносна лаконічність, експресивність, узагальненість смислів, які транслуються, естимативність, аксіологічність, канонізованість, сталість (лексична, граматична), відтворюваність, ситуативність.

Список використаних джерел

1. Голубовська І. О. Перспективи розвитку сучасної зіставної лінгвокультурології. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2009. Вип. 3. С. 98 – 102.
2. Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь. Около 50 000 слов. Изд. 2-е, переработ. и доп. 1976.
3. Колоїз Ж.В. Малюга Н.М., Шарманова Н.М. Українська пареміологія: навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Кривий Ріг: КП ДВНЗ «КНУ», 2014. 349 с.
4. Корж Н.Г., Луцька Ф.Й. Из скарбниці античної мудрості. Київ : Вища школа, 1988. 320 с.
5. Коцюба З.Г. Паремії як об'єкт етнолінгвопсихологічного дослідження. Мовознавство. 2009. № 2. С. 34 – 47.
6. Третьякова К.В. Фауноназви в латинських пареміях. *Studia Linguistica*. 2014. Вип. 8. С. 63-67.
7. Цимбалюк Ю. В. Латинські прислів'я і приказки. Латинские пословицы и поговорки. *Proverbia et dicta Latina*. Київ: Вища школа, 1990. 436 с.
8. Чернявська А.В. Флоролексеми крізь призму лінгвокультурного символічного змісту. *Young Scientist*. 2017. № 4.3 (44.3). С. 282 – 285.

9. Spunar P. Les proverbes latins de moyen âge peuvent-ils servir de source historique? *Classica atque mediaevalia Jaroslao Ludvíkovský octogenario oblata*. Češka, Josef (editor). Vyd. 1. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1975. P. 229-234.
10. Vittecoq F. La petite histoire d'une expression : Découvrir le pot aux roses. *L'Actualité langagière*. 2013. № 1, vol. 1. P. 23.